

IN MEMORIAM

Dr. IVAN OČAK (1920.–1994.)

Posljednjih nekoliko godina hrvatska povijesna znanosti izgubila je niz istaknutih povjesničara, među koje je, sasvim sigurno, spadao i dr. Ivan Očak. Bio je izuzetno plodan pisac brojnih monografija, znanstvenih i stručnih radova, publicističkih napisa, a bavio se nastavnim i prevodilačkim radom. Smrt ga je otrgnula u trenucima kada je s mnogo stvaralačkog i istraživačkog zanosa radio na pisanju monografije o Andriji Hebrangu. Kraće vrijeme prije svoje smrti obratio mi se sa zamolbom da mu pomognem u realizaciji ovoga projekta istraživanjem dijela arhivske građe, ali je, na žalost, bila brža smrt.

Znanstveno istraživački put dr. I. Očaka bio je doista složen i mukotrpan, što se najbolje vidi iz napisa dr. Dragutina Pavličevića »Uz 70. godišnjicu dra Ivana Očaka« (*Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Zagreb, 1990., 23, str. 359–372). U ovome radu dr. D. Pavličevića dan je do sada u našoj historiografiji najcjelovitiji prikaz životnog i znanstvenoistraživačkog puta dr. I. Očaka, te objavljena bibliografija radova Očaka od 1956. do 1989. godine. U navedenom razdoblju dr. I. Očak objavio je 221 rad (monografije, članci, biografije pojedinih osoba, polemički tekstovi, novinski napisi, prikazi knjiga, arhivska građa), a nakon toga pa do svoje smrti objavio je još dvadesetak raznovrsnih radova. Riječ je o velikom stvaralačkom opusu, iako se je u znanstvenoistraživački rad uključio relativno kasno, jer mu životne okolnosti nisu bile nimalo sklone.

Dr. I. Očak rođen je 1920. godine u Vrdniku u radničkoj obitelji. U rodnom je mjestu otpočeo, a u Zagrebu, gdje mu se preselila obitelj završio osnovnu školu. Nakon male mature završio je privatno Obrtno-industrijsku školu u željezničkoj radionici u Zagrebu, te zatim i dva razreda Trgovačke akademije. Zbog slabe materijalne osnove obitelji nije imao mogućnosti redovitog školovanja, te je do drugoga svjetskog rata radio kao kovinotokar u zagrebačkoj željezničkoj radionici. U tijeku drugoga svjetskog rata bio je aktivni sudionik antifašističke borbe, te je jedno vrijeme radio u tehničkom odjeljenju Glavnog štaba NOV Hrvatske. U Lici je teško ranjen 1943. godine prigodom demontiranja neeksplozirane avionske bombe, te se niz godina liječio od posljedica toga ranjavanja (u partizanskoj bolnici u Drežnici, savezničkim bolnicama u Italiji, te nakon rata u Moskvi). I pored narušenog zdravlja od svibnja do listopada 1945. godine obnašao je na željeznici važne dužnosti: prvog pomoćnika direktora Generalne direkcije željeznica Hrvatske u Zagrebu i zatim načelnika personalnog odjela Ministarstva saobraćaja FNRJ u Beogradu.

Budući da mu se je pogoršalo zdravstveno stanje, dr. I. Očak otišao je u listopadu 1945. godine na liječenje u Moskvu boraveći na liječenju sve do prosinca 1948. godine. Našavši se u vrtlogu partijsko-državnog sukoba između Sovjetskog Saveza i FNRJ, odlučio je ostati u Moskvi, pružajući otpor političkoj emigraciji i sovjetskim vlastima da bude iskorišten kao sredstvo u političkim manipulacijama.

Ostavši u Moskvi, osnovni mu je bio cilj završiti željeno obrazovanje. Upisao je na Moskovskom univerzitetu »Lomonosov« na Povijesnom fakultetu povijest i diplomirao 1953. godine. Kao izvrstan student i diplomant radio je na katedri povijesti južnih i zapadnih Slavena i pripremao kandidatsku disertaciju. Obranio ju je na Povijesnom fakultetu 1956. godine a na temu »Učešće Jugoslavena u borbi za pobjedu sovjetske vlasti u Rusiji

1917–1921. godine«. Nakon toga sve do jeseni 1972. godine bavio se isključivo nastavničkim i znanstvenoistraživačkim radom. Uhićen je od sovjetskih vlasti, isključen s Univerziteta, pod optužbom »slabog vladanja«, no prave razloge svog uhićenja i isključivanja s posla nije nikada doznao. U svoju domovinu Hrvatsku vratio se 1973. godine uz pomoć nekih njenih tadašnjih visokih političkih dužnosnika, ali stalni posao nije mogao dobiti punih osam godina. Za to vrijeme živio je vrlo teško i isključivo se održavao publicističkim i znanstvenoistraživačkim radom. Tek 1980. godine otpočeo je raditi kao znanstveni savjetnik u Odjelu za hrvatsku povijest Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Na istom Filozofskom fakultetu predavao je arhivistiku i pomoćne povijesne nauke.

Boravak i školovanje dr. I. Očaka u Moskvi, te doticaj s bogatom i u znanstvenoistraživačke svrhe do tada nekorištenom arhivskom i drugom povijesnom gradom usmjerili su i njegove osnovne pravce znanstvenog djelovanja. To su u prvom redu teme vezane uz istraživanje raznovrsnih političkih veza između Rusije i pojedinih južnoslavenskih naroda potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, pojedinih sudionika iz razdoblja oktobarske revolucije i građanskog rata u Rusiji. Povratkom u Hrvatsku njegov znanstvenoistraživački rad u mnogome će se tematski i vremenski proširiti, te će obuhvatiti razdoblje između dva svjetska rata i tijek drugoga svjetskog rata.

U ovom prigodnom članku o dr. I. Očaku nemam namjeru, a ni prostora, izvršiti podrobniju vremensku i tematsku periodizaciju njegova znanstvenoistraživačkog rada. To je tema za neki opsežni budući rad kao i vrednovanje njegova znanstvenog dosega o pojedinim povijesnim problemima o kojima je pisao. Ovdje želim ukazati samo na pojedine vrste radova koje su bile karakteristične za njegov znanstvenoistraživački opus. Prvo i osnovno što treba naglasiti, kada je riječ o znanstvenom radu dr. I. Očaka, jest da je bio jedan od najpoznatijih hrvatskih povjesničara u prikazivanju života i rada pojedinih istaknutih i zanimljivih političkih ličnosti. Dakle, znanstveni istraživač biografija. U njima je težio, kao što to i zahtijeva znanstveno istraživanje, da što objektivnije prikaže njihov život i političko djelovanje temeljeći to strogo na istraživanju arhivske i druge građe i na znanstvenoj argumentaciji. Pri tome je imao istančani osjećaj u povezivanju djelovanja pojedinih ličnosti s općim povijesnim tokovima. Među ovim radovima posebno se ističu sljedeće monografije: *Barabaš* (Zagreb, 1978.), *Jugoslavenski oktobarci, likovi i sudbine* (Zagreb, 1979.), *Vojnik revolucije. Život i rad Vladimira Čopića* (Zagreb, 1980.), *Krleža – Partija* (Zagreb, 1982.), *Braća Cvijići* (Zagreb, 1982.), *Gorkić, život, rad i pogibija* (Zagreb, 1988.), *Končar, sekretar Partije* (Zagreb, 1976., u koautorstvu s Jovom Popovićem) i dr.

Posebnu pozornost u svojim istraživanjima dr. I. Očak je posvetio dugogodišnjim i bogatim hrvatsko-ruskim političkim i kulturnim vezama. Ta istraživanja predstavio je u knjizi »Hrvatsko-ruske veze (Druga polovica XIX. i početak XX. stoljeća)« objavljenoj u Zagrebu 1993. godine. U ovoj knjizi riječ je o dijelu tema koje je ranije objavljivao kao što su one o tragediji političkih emigranata iz Hrvatske i njihovih obitelji u Sovjetskom Savezu, ali isto tako i o novim istraživanjima. S tim u svezi naročitu pozornost je posvetio Eugenu Kvaterniku u ruskoj tajnoj diplomatskoj službi, Ivanu Kukuljeviću Saccinskom kao protagonistu hrvatsko-ruskih kulturnih veza, ruskom aspektu veza s biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom, boravcima Stjepana Radića u Rusiji i djelatnosti »hrvatskog konzula u Rusiji« Krunoslava Heruca. Ovo povijesno djelo dr. I. Očaka, bez obzira na to što nema čvrstu monografsku strukturu, predstavlja važan prilog povijesnoj znanosti glede osvjetljavanja hrvatsko-ruskih političkih i kulturnih veza u 19. i 20. stoljeću, te je poticajno za daljnja sustavna istraživanja ove problematike.

Dr. I. Očak pripadao je onoj grupi hrvatskih povjesničara koji su znatnu pozornost poklanjali objavljivanju nepoznate arhivske građe. Na taj način nije samo upozoravao znanstvenike na putove daljnjih istraživanja, već je tom objavljenom gradom omogućavao njezino korištenje i drugim istraživačima. Objavio je niz dokumenata o političkom djelovanju Vase Pelagića, Mite Cenića, Filipa Filipovića, Vladimira Čopića, Andrije Hebranga, Pavla Gregorića, Rudolfa Hercigonje, Ante Cilige, Miroslava Krleže, Antuna Branka

Šimića, Slavka Kolara i dr. U sklopu objavljene građe posebno se ističe zbirka građe »Afera Diamantstein. Prvi antikomunistički proces u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca (1919)«, objavljena u Zagrebu 1988. godine.

Iako se dr. Ivan Očak nije podrobnije bavio problemom iseljništva, vrijedno je spomenuti da ga se u svojim radovima doticao. U tom pogledu pozornost zaslužuje njegova knjiga »Jugoslavenski emigranti iz SAD u SSSR-u« (Zagreb, 1985.). Naime, u ovoj knjizi riječ je pretežito o hrvatskim ekonomskim emigrantima u SAD-u i Kanadi koji su polovicom tridesetih godina ovoga stoljeća otišli u iseljništvo u Sovjetski Savez, ali su se vrlo brzo vratili u zemlju ili pak u zemlje prijašnjeg iseljništva, razočarani stanjem u Sovjetskom Savezu i mogućnošću bolje zarade. Na taj način prvi je u hrvatskoj historiografiji o iseljništvu otvorio novu temu koja zaslužuje daljnje istraživanje.

Znanstvene i stručne radove dr. I. Očak objavljivao je u mnogim hrvatskim i inozemnim časopisima i zbornicima, a ovdje ističemo samo neke od bitnijih za njegov rad. Riječ je o sljedećim edicijama: Istoričeskij arhiv, Vjestnik Moskovskogo universiteta, Nauka Slavjanskij arhiv, Voprosy istorii (sve Moskva), Istorija i geografija (Sofija), Historijski zbornik, Rad JAZU, Časopis za suvremenu povijest, Radovi (sve Zagreb), Dometi i Istorija (Rijeka), Senjski zbornik, Krčki zbornik, Pazinski memorijal i dr.

Smrću dr. I. Očaka hrvatska je znanost izgubila plodnog i zapaženog stvaraoca, a o važnosti njegova cjelovitog znanstvenoistraživačkog rada svoj konačni sud dat će vrijeme i povijesna znanost.

Dr. Mihael Sobolevski